

ISSN 0350—185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LIX

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаџић, др Милка Ивић,
др Александар Лома, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Слободан Реметић, др Живојин Сџанојчић,
др Срејџо Танасић, др Зузана Тојолињска, др Драго Ћујић, др Егон Фекеџе*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
2003

АЛЕКСАНДАР ЛОМА
(Београд)

ПРАСЛ. *КОМОЊЪ 'КОЊ'

Општесловенски и прасловенски назив за коња *koňъ, са можда старијом, али слабије распрострањеном варијантом *kotoňъ, још нема општеприхваћене етимологије, што је проблем који се не поставља само пред науку о језику, него и пред културну историју Словена, с обзиром на значај ове животиње у праисторији и раној историји индоевропских и других евроазијских народа. Праиндоевропски назив за ову животињу **ek̑uos*, посведочен код готово свих ие. огранака, морао је у најраније време бити познат и Прасловенима, као што је то био њиховим балтским, иранским и германским суседима, да би у једном тренутку њихове историје — који се не да ближе одредити, осим што можемо бити сигурни да пада пре распада словенског језичког јединства средином првог миленија хр. ере — био замењен новим **ko(mo)ňъ*, било да се ради о словенском новообразовању или позајмљеници из неког другог језика. Под одредницама *kotoňъ и *konyъ у московском речнику,¹ где су наведени рефлекси оба облика у појединим словенским језицима, О. Н. Трубачов даје и преглед ранијих тумачења, која сва одбацује у корист властитих етимологија. По њему, *kotoňъ је словенска ономатопеја за коњско рзање, а облик *koňъ позајмљен из келтског **konkos/kankos* 'коњ' (изворно 'скакач'?), првобитно у виду *konykъ, где би *-kъ* било схваћено као деминутивни суфикс и као такав одбачено. На страну што је келтска реч посведочена посредно и слабо у односу на друга два назива за коња, **equo-* (> стир. *ech*, гал. *epo-*) и **marka-*, и што би њен непосредан одраз у словенским устима гласио **kqkъ, а не *konykъ; већ само раздвајање облика *kotoňъ и *koňъ једног од другог у методолошком погледу је

¹ *Этимологический словарь славянских языков* св. 10/1983, стр. 177 д. и 197 д.

проблематично.² Са бољим разлогом Гамкрелидзе и Иванов понављају старо поређење које **końь* преко **kotońь* повезује са **kobyła* и даље са лат.-гал. *caballus*, сттур. *keväl*, перс. *kaval* итд.: посреди би био миграциони термин неизвесног порекла и етимологије.³ Ипак, ни друге могућности интерпретације речи **kotońь* (што би био ранији облик, одакле је хапнологијом настао **końь*) не могу се искључити. Овде се предлаже једно ново тумачење, која је разматра на језичкој равни коју бисмо, при свој условности етничког одређења, могли назвати ранопрасловенском, а коју, према нашем другде изнесеном и образложеном виђењу (*Studia Etymologica Brunensia* 2, Прага 2003, стр. 267 дд.) карактерише присуство баштињених праие. лексема које су доцније, у позном прасловенском, изашле из слободне употребе, као и животност архаичних творбених поступака, пре свега номиналне композиције. На тој, дубљој равни, реч **kotońь* да се анализирати као сложеница **ko-tońь* са праие. **ton-* 'потилак, врат, грива' као другим чланом, уп. стинд. *mányā-* 'потилак, крај коњског уха', лат. *tonille* 'огрлица, грива', стир. *tuin-* 'врат', ствнем. *tana*, нвнем. *Mähne* 'грива' итд.⁴ Први члан могао би бити прасл. номинални префикс **ko-* заменичког порекла, којим се појачава или релативизује (евентуално пејоративизује) значење основне речи; **kwo-tonio-* би се могло схватити као 'обележен гривом', или 'са не тако великом гривом'. У овом другом случају посреди би било поређење између две коњске врсте, рецимо неке доместификоване расе са тарпаном, дугогривим европским дивљим коњем који је све до у XIX в. живео у степама северно од Црног Мора. Тешкоћа оваквог тумачења је у томе што нема потврда за прасл. **ton-* у значењу гриве, већ само у значењу врата, на које се своди прасл. **monisto* 'огрлица'.⁵ Уосталом, за 'гриву' по-

² Најскорије ове речи раздваја (и прасл. старину дужег облика пориче) Z. Hauptová, Коноћ, у: *Palaeobohemica Immanueli Michálek septuagenario oblata*, Listy filologické, Supplementum II, Прага 1992, стр. 43–46, која зачудо од Трубачовљевих радова наводи само његову монографију о називима за домаће животиње из 1960, а не и одреднице у ЭССЯ.

³ Т. В. Гамкрелидзе / В. В. Иванов, *Индоевропейский язык и индоевропейцы*, Тбилиси 1984, стр. 556.

⁴ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern/München 1959, стр. 747 д.; Гамкрелидзе/Иванов, *op. cit.* стр. 545.

⁵ По општем схватању, то је изведеница — ретким, ако и уопште посведоченим — суфиксом *-(i)sto-*, а по нашем мишљењу, пре сложеница са пасивним партиципом праие. глагола **deH1-* 'везати' у другом делу: праие. **dH1tó-*, са регуларном нулском базом корена, одражено у гр. *detós* 'везан', стинд. *ditá-* 'id.', у прасловенском са регуларним испадањем интерконсонантског ларингала (уп. **dъkter-*

стоји друга слов. реч поуздане праие. провенијенције, *griva. Ако пођемо од значења *tonь (i-основа!) 'врат' у *ko-tonь, за први члан може се предложити алтернативно извођење од *pko- 'руно', уп. гр. *pékos*, јерм. *asr*, *asu* 'id.', за нулску базу у првом слогу гр. *kteis*, *ktenós* 'чешаљ' < *p $\acute{k}$ -ten- поред лат. *pecten* и композиционе варијанте стинд. *k $\acute{s}$ u $\acute{o}$* , ав. *f $\acute{s}$ u $\acute{o}$* које у првом делу сложенице поприма реч стинд. *pa $\acute{s}$ u-, ав. *pasu- < пие. *peku- '(рунаста) стока', од истог пие. корена; испадање *p* пред консонантом закономерно је у прасловенском; за кентумски рефлекс * $\acute{k}$ уп. у балтском лит. *pėkus*, стпрус. *peccu*, у словенском исто одступање код *korva 'крава': посреди су остаци једног прастарог слоја, везани за најраније сточарство. Описни назив *p(e)ko-ton- $\acute{t}$ o-s 'са косматим потиљком, руноврат', изворно је могао бити украсни епитет коња у усменој поезији, који је испрва стајао уз неки општи назив за ту животињу, понајпре уз континуанту пие. *ekuos, да би је затим у том својству заменио. Слично као што *ekuos улази у састав више реконструисаних формула пие. епског песништва (*ék $\acute{u}$ o- $\acute{o}$ k $\acute{u}$ - / r $\acute{g}$ r $\acute{o}$ - 'брзи коњ' итд.),⁶ и реч *ko(mo)ńь је морала спадаати у формулаични репертоар прасловенске епске поезије, на шта указују подударни спојеви у српским и руским јуначким песмама, као што су струс. *брзый коњ* (4 потврде у спеву Слово о Полку Игореве из XII в.), рус. *добрый коњ* у билинама, с.-х. *брз(и) коњ*, *добар коњ* од најранијих записа (уп. Богишићеву бугарштицу бр. 49, забележену у XVI в., где се оба споја наизменично употребљавају).

Summary

Aleksandar Loma

COMMON SLAVIC *KOMONŦ 'HORSE'

The Common Slavic name for horse *końь, with a probably older, yet geographically more limited variant *komońь, has so far no generally accepted etymology. Given the great importance of this animal in the prehistory and the early history of the Indo-European and other peoples of Eurasia, this sets a problem not only for linguists, but also for historians and archeologists. The PIE word for horse, *ekuos, attested among all other branches of IE linguistic family, originally must have been common to the Slavs, as it was to their Baltic, Iranian and German neighbours, but at a later moment —which is hard to determine precisely, although we can assign it to a time before the disintegration of Slavic linguistic unity around the middle of the first millenium A. D.— for this inherited designation the new one *ko(mo)ńь was substit-

'књи' према гр. *thygáitēr*, стинд. *duhitár*- < праие. *d $\acute{h}$ ug $\acute{h}$ H $\acute{z}$ ter-) и прелазом дентала пред денталом у *s*.

⁶ R. Schmitt, *Dichtung und Dichtersprache in indogermanischer Zeit*, Wiesbaden 1967, стр. 166, 216, 242.

ted, either as a lexical innovation made by the Slavs themselves or as a borrowing from another language. Under the entries **komońb* and **końb* of the Moscow dictionary, where their continuations in Slavic languages are respectively listed, O. N. Trubachev gives a survey of previous etymological proposals and rejects all of them in favour of his own explanations. According to him, **komońb* is a Slavic onomatopoeic creation imitative of neigh, while **końb* is a loan-word, going back to Celtic **konkos/kankos* 'horse' (originally 'springer'?) through an intermediate form **konlykъ*, which was presumably understood as a diminutive in *-kъ* and consequently shortened. Apart from the facts that the word in question is scarcely attested in comparison with two others Celtic designations for horse, **equo-* (> OIr. *ech*, Gall. *epo-*) and **marka-*, and that in Slavic mouth it should have been reflected as ***korkъ*, and not as **konlykъ*, the very separation of both forms, **końb* and **komońb*, seems unmethodical. With more reason Gamkrelidze and Ivanov recur to the old proposal connecting **końb* via **komońb* (<***kobn-*?) with **kobyła* and further with Lat.-Gall. *caballus*, OTur. *keväl*, Pers. *kaval* etc., and trace all these forms back to a migratory term of unknown origin and etymology. Nevertheless, other possibilities of interpreting **komońb* (presumed to be an earlier form, which, through haplology, resulted in **końb*) are not to be excluded; here a new one is envisaged, analysing it on a level one may conventionally call Proto-Slavic, which was, as I have argued elsewhere (*Studia Etymologica Brunensia* 2, Prague 2003, 267 sq.), characterized by the presence of inherited PIE lexemes that in a later, Common Slavic stage fell out of use, as well as by the vitality of archaic morphological proceedings, especially the nominal composition. Hence the word **komońb* can be analysed as a compound **ko-mońb*, the second element being PIE **mon-* 'nape, neck, mane', cf. OInd. *mányā-* 'nape, the edge of horse's ear', Lat. *monile* 'necklace, mane', OIr. *muin-* 'neck', OHG. *mana*, NHG. *Mähne* 'mane', E. *mane* etc., whereas the first element **ko-* may be identified as the pronominal stem intensifying or (pejoratively) varying the meaning of the word to which it is prefixed, thus **kmo-monio-* 'marked by mane', or 'less-maned', in this case if compared with another species of horses (possibly a domestic one with the European wild horse, the long-maned tarpan that until the 20th century inhabited the south-Russian steppes). There is, however, a difficulty in supposing for Proto-Slavic **moni-* the meaning 'mane' in face of Common Slavic **monisto* 'necklace', where it obviously designates 'neck' (the second element *o-sto* is, rather than understood as a rare suffix, to be identified with Gk. *detós*, OInd. *ditá-* < PIE **dHító-* 'tied', with the regular loss of interconsonantal laryngeal, cf. **dъkter-* 'daughter' = Gk. *thygátēr*, OInd. *duhitár-* < PIE **d^hug^hH₂ter-*, and with *d > s* before a dental). Besides, Slavic has another word for 'mane' with a good PIE pedigree, **griva*. If departing from Proto-Slavic **moni-* in the sense of 'neck, nape', an alternative interpretation of the first component in **ko-mońb* can be proposed, relating it to Gk. *pókos* m., *pékos* n. 'fleece', Arm. *asr*, *asu* 'id.', thus PSI **pko-mońo-* 'fleece-necked', i. e. 'maned', the *p* being regularly lost before a consonant in the later Slavic; for the zero-degree in the first syllable of a compound cf. Gk. *kteis*, *ktenós* 'comb' vs. Lat. *pecten* 'id.' and OInd. *kṣu^o*, Av. *fšu^o* as a composition form of **pašu-*, Av. **pasu-* < PIE **peku-* '(fleeced) cattle', derived from the same root **pek-*, and for the centum-treatment of PIE **k* in Balto-Slavic other important terms of cattle breeding may be cited: Slavic **korva* 'cow' and Baltic *peku-* 'cattle', both belonging to an ancient stratum of vocabulary, the latter reflecting the very word PIE **pek-u-*. Such a description of horse as 'fleece-necked' may have originated as a poetic epithet, used primarily with some common designation for the animal, most probably along with the continuation of PIE **ékynos*, and eventually in place of it. Not unlike **ékynos* furnishing a part of several formulas traceable back to the PIE poetic language (**ékyno- ókü-* / *rǵrǵo-* 'swift horse', etc.), **ko(mo)ńb* must have belonged to the formulaic repertoire of Common Slavic heroic poetry, in view of correspondences between the Serbian and Russian epics, such as ORuss. *brъzyj konь* 'swift horse' (4 instances in the 12th century poem of Igor's campaign), *dobr(yj) konь* 'good horse' (in the biliny) : Serb. *brz(i) konj* / *dobar konj* (from the beginning of the tradition, cf. the long-verse poem Bogišić 49°, recorded in 16th century, where both are alternatively used).